

KS. STANISŁAW WŁODARCZYK

CHRYSTUS ZBAWICIEL I EWANGELIZATOR (Łk 4, 1- 44)

Niniejszy wykład jest próbą rozwinięcia powyższego tematu zaproponowanego w Liście apostolskim *Tertio millennio adveniente* Ojca Świętego Jana Pawła II w związku z przygotowaniem Jubileuszu Roku 2000. W punkcie 40 tegoż Listu czytamy: „W pierwszym roku, 1997, tematem refleksji będzie zatem Chrystus, Słowo Ojca, które stało się człowiekiem za sprawą Ducha Świętego... Wśród zagadnień chrystologicznych, proponowanych przez Konsystorz, na pierwszy plan wysuwają się następujące: ponowne odkrycie Chrystusa Zbawiciela i Ewangelizatora, ze szczególnym nawiązaniem do czwartego rozdziału Ewangelii św. Łukasza, gdzie temat Chrystusa posłanego, aby głosić Ewangelię, przeplata się z wątkiem Jubileuszu”.

Ponowne odkrywanie Chrystusa Zbawiciela i Ewangelizatora poprzez analizę czwartego rozdziału Ewangelii Łukasza, zgodnie z wymogami egzegezy, winno być poprzedzone krótkim rzutem oka na strukturę trzeciej Ewangelii i miejsce rozdziału czwartego w tejże strukturze, ukazaniem głównych zagadnień czwartego rozdziału oraz źródeł z których korzystał Łukasz.

1. Struktura Ewangelii Łukasza i miejsce czwartego rozdziału

Krótkie ukazanie struktury Ewangelii Łukasza pozwoli nam na usytuowanie czwartego rozdziału w dalszym i bliższym kontekście treściowym całej Ewangelii. Od prawie pięćdziesięciu lat trwa dyskusja nad strukturą trzeciej Ewangelii - podziałem poszczególnych sekcji i perykop ewangelicznych¹. Badania W. Wilkensa² wykazały, że struktura trzeciej Ewangelii została zbudowana według trójczłonowego wzoru: a/ zapowiedź (1,5 - 9,50), b/ objawienie (9,51 - 19,28), c/ misja (19,29 - 24,53). Ta trójczłonowa struktura najbardziej została uwidoczniiona w części pierwszej (1,5 - 9,50) i ostatniej (19,29 - 24,53)³. Jest prowadzona dyskusja wokół pierwszej części (1,5 - 9,50). Dotyczy ona następującego problemu: w jakim punkcie Łukasz zakończył część wprowadzającą, a odkąd rozpoczął właściwą narrację swego dzieła. Wielką zasługę na tym polu położył F. O. Fearghail⁴, który szczegółowo przedstawił współczesne badania nad strukturą pierwszych rozdziałów Ewangelii Łukasza. W jego przekonaniu sekcja Łk 1,5 - 4,44 tworzy zwartą całość, która jest

wprowadzeniem do trzeciej Ewangelii i wyznacza początek właściwej narracji w Łk 5, 1.

2. Główne zagadnienia i źródła Łk 4, 1 - 44

W rozdziale czwartym Ewangelii Łukasza można wyróżnić następujące zagadnienia:

1. Kuszenie Jezusa na pustyni (4, 1-13)
2. Ogólna charakterystyka działalności galilejskiej Jezusa (4, 14-15. 37-44)
3. Nauczanie Jezusa w Nazaret (4, 16-30)
4. Jezus w synagodze w Kafarnaum (4, 31-37)
5. W domu Piotra i dalsza działalność w Kafarnaum (4, 38-41)
6. Opuszczenie Kafarnaum i przejście do Judei (4, 42-44).

W powyższym zestawie zagadnień uderza mała ilość słów i pouczeń Jezusa, a dominują relacje o Jego czynach, wśród których wyróżniają się opisy cudownych uzdrowień. Samo nauczanie Jezusa tak scharakteryzował trzeci ewangelista: „...wieść o Nim rozeszła się po całej okolicy” (w. 14). „On zaś nauczał w synagogach, wysławiany przez wszystkich” (w. 15). „Zdumiewali się Jego nauką, gdyż słowo Jego było pełne mocy” (w. 32). „Wprawilo to wszystkich w zdumienie i mówili między sobą: «Cóż to za słowo?»” (w. 36). Ale trzeba również zauważyć, że oprócz słów podziwu, wystąpienia Jezusa i Jego słowa od początku budzą nieprzychylność, wręcz wrogie reakcje: „Żaden prorok nie jest mile widziany w swojej ojczyźnie” (w. 24). „Porwali Go z miejsca, wyrzucili Go z miasta i wyprowadzili aż na stok góry, na której ich miasto było zbudowane, aby Go strącić” (w. 29).

Łukasz w czwartym rozdziale Ewangelii mówi z wielkim upodobaniem o nauczaniu Jezusa - aż siedem razy, chcąc przez to podkreślić, że Jezus jest Nauczycielem⁵.

Porównując poszczególne fragmenty czwartego rozdziału Ewangelii Łukasza z pozostałymi synoptykami, spotykamy podobieństwa i zachodzące między nimi różnice. Wszyscy trzej synoptycy przekazują opis kuszenia Jezusa (Mk 1, 12-13; Mt 4, 1-11; Łk 4, 1-13) w podobnym usytuowaniu - na początku Ewangelii. Opis Mt i Łk jest prawie jednakowy co do długości, tak u jednego jak i drugiego synoptyka rozpoczyna on czwarty rozdział ich Ewangelii. Natomiast opis Marka jest bardzo krótki, poświęcone są mu tylko dwa wiersze. Również wszyscy trzej synoptycy podają ogólną charakterystykę działalności Jezusa w Galilei (por. J 2, 1-12; 4, 43-54). Opisują nauczanie Jezusa w Nazaret (Mk 6, 1-6; Mt 13, 53-58; Łk 4, 16-30), jednak ich relacje różnią się w niektórych miejscach znacznie, co zostanie ukazane przy szczegółowej analizie perykopy. Prawie w sposób identyczny wszyscy trzej synoptycy mówią o nauczaniu Jezusa w synagodze w Kafarnaum (Mk 1, 21-28; Mt 7, 28a; Łk 4, 31-37), jak i o uzdrowieniu w domu Piotra (Mk 1, 25-34; Mt 8, 14-17; Łk 4, 38-41). Natomiast o tajemnym opuszczeniu Kafarnaum wspomina tylko Marek i Łukasz, (Mk 1, 38-39; Łk 4, 42-44). To nasuwa pytanie z jakich źródeł korzystał Łukasz komponując sekcję (1,5 - 4,44), która tworzy pewną zwartą całość? Tutaj trzeba rozpatrywać ten problem na podwójnej płaszczyźnie:

- a/ trzeba uwzględnić sprawę źródeł dla całej Ewangelii,
- b/ oddzielnie dla sekcji (1,5 - 4,44).

Dotykając problemu źródeł z jakich korzystał Łukasz redagując Ewangelię, trzeba na początku jasno podkreślić, iż trzeci ewangelista nie był naoczny świadkiem czynów czy bezpośrednim słuchaczem słów Jezusa, co sam zaznacza w prologu Ewangelii: „Wielu już starało się ułożyć opowiadanie o zdarzeniach, które się dokonały pośród nas, tak jak nam przekazali ci, którzy od początku byli naocznymi świadkami i sługami słowa” (1, 1-2). Z powyższej wypowiedzi wynika, że Łukasz korzystał z źródeł pisanych i tradycji ustnej. Gdy chodzi o źródła pisane szczególne miejsce ma Ewangelia Marka, od którego przejął całą strukturę i więcej niż połowę materiału Markowego - 350 z 661 wierszy⁶. Ale oprócz Ewangelii Marka miał Łukasz do dyspozycji jeszcze inne źródła, wśród których wyróżniają egzegeci źródło Q i materiał własny. Logia Jezusa zawarte w materiale własnym Łukasza mogą pochodzić właśnie ze źródła Q⁷, i to dotyczy również logiów w czwartym rozdziale Ewangelii. Toczy się dyskusja, czy Łukasz (również Mateusz) zaczerpnął materiał własny z tradycji ustnej czy ze źródeł pisanych? Anglosascy badacze, wśród nich H. Streeter⁸, skłonni są przyjmować źródła pisane. Łukasz miałby do dyspozycji własne źródło L. Natomiast badacze niemieccy przyjmują, raczej, że Łukasz (również Mateusz) materiał własny czerpał z przekazu ustnego. Na podstawie analizy prologu Ewangelii Łukasza i znajomości środowisk chrześcijańskich: środowiska antiocheńskiego (Dz 11, 19-30; 13, 1-3) i jerozolimskiego (lata 58-60) oraz wielu innych gmin chrześcijańskich, które Łukasz poznał biorąc udział w podróżach misyjnych Pawła, wydaje się, że korzystał w materiale własnym i ze źródeł pisanych i ustnej tradycji. Co do źródeł z jakich korzystał trzeci ewangelista redagując sekcję (1,5 - 4,44) trzeba powiedzieć, że oprócz tych z których korzystał redagując całą Ewangelię, posłużył się jeszcze jakimiś dodatkowymi źródłami pochodzącymi z tradycji galilejskiej, co ujawni się w perykopie nazaretańskiej, która zajmuje centralne miejsce w czwartym rozdziale Ewangelii. Ewangelista ukazuje w niej, jak czytamy w *Tertio millenio adveniente*, Chrystusa posłanego, aby głosił Ewangelię ubogim.

3. Chrystus posłany do głoszenia Dobrej Nowiny (Łk 4, 16-30)

W paragrafie 2 ukazaliśmy ogólną charakterystykę nauczania Jezusa w Galilei, jaką nam przedstawił Łukasz w czwartym rozdziale Ewangelii. Tutaj zatrzymamy się nad jednym dość szczegółowym rozdziałem tego nauczania - nauczaniem w Nazaret (4, 16-30), które sam Jezus określił słowami: „...posłał Mnie, abym ubogim niósł dobrą nowinę” (Łk 4, 18). Aby odpowiedzieć na pytanie jak ewangelizował Jezus w swym rodzinnym mieście, trzeba zwrócić uwagę na kontekst tej ewangelizacji - kontekst dalszy i bliższy.

a/ Kontekst dalszy i bliższy (Łk 4, 16-30)

Nauczanie Jezusa w Nazaret (4, 16-30) stanowi część jednostki literackiej utworzonej przez całość rozdziałów trzeciego i czwartego⁹. Można to dość łatwo zauważyć, ujawnia się to przede wszystkim w sposobie, w jaki Jezus przedstawia się sam czytając prorocstwo Izajasza 61, 1-2 (Łk 4, 18-19) i deklarując: „dziś spełniły się te słowa Pisma, któreście słyszeli” (w. 21), i w sposobie w jaki Jan Chrzcieliciel został przedstawiony w Łk 3, 3-6 za pomocą długiego cytatu z Izajasza 40, 3-5. I

tutaj znajduje również swoje przedłużenie paralelizm między Janem Chrzcicielem a Jezusem, który charakteryzuje kompozycję dwóch pierwszych rozdziałów. Dwa misteria poprzedziły nauczanie Jezusa w Nazaret: chrzest w Jordanie (Łk 3, 21-22) i kuszenie na pustyni (Łk 4, 1-13). W czasie chrztu: „...gdy się modlił, otworzyło się niebo i Duch Święty zstąpił na Niego” (w. 21-22). Jezus otrzymuje misję mesjańską do głoszenia Dobrej Nowiny o Królestwie Bożym. Idzie na pustynię znad Jordanu: „Pelen Ducha Świętego” (Łk 4, 1), aby doświadczyć próby i odo-sobnienia¹⁰. Nauczanie Jezusa w Nazaret nie tylko jest związane z poprzednim trzecim rozdziałem, ale tworzy także pierwszą płaszczyznę dyptyku z pobylem Jezusa w Kafarnaum (Łk 4, 31-43) o czym świadczy już wzmianka o Kafarnaum w Łk 4, 23. Ponadto epizod w Łk 4, 31-43 kończy się odwołaniem do Iz 61, 1, który to cytat otwiera nauczanie Jezusa w Nazaret (w. 18). Patrząc na to nauczanie (Łk 4, 16-30) w bliższym kontekście, tj. w świetle Łk 4, 14-15 widzimy, że autor trzeciej Ewangelii wprowadza w nie poprzez uroczystą deklarację: „Potem powrócił Jezus w mocy Ducha do Galilei, a wieść o Nim rozeszła się po całej okolicy. On zaś nauczał w ich synagogach, wysławiany przez wszystkich”. Ta deklaracja ukazuje koncepcję Łukasza¹¹. Każde jej zdanie ma swoje znaczenie. W pierwszym zdaniu trzeci ewangelista stawia wyraźnie nauczanie Jezusa pod znakiem „mocy Ducha”, o którym już uprzednio kilkakrotnie wspominał (zob. Łk 1, 35. 41. 67; 2, 25-26; 3, 22). Drugie zdanie jest podsumowaniem efektu przepowiadania w Galilei, które dopiero rozpoczyna, którego skutki - uzdrowienie opętanego, powodowały, że „wieść o Nim rozchodziła się wszędzie po okolicy” (Łk 4, 37). Samą perykopę nauczania Jezusa w Nazaret można zasadniczo podzielić na dwie części. W pierwszej części Jezus czyta prorocstwo Izajasza i daje krótki komentarz, wprowadzając w podziw audytorium (w. 16-22). W części drugiej (w. 23-30) Jezus zostaje odrzucony przez swoich rodaków.

Nasuwa się pytanie skąd Łukasz czerpał wiadomości komponując tę perykopę, która w wielu elementach odbiega od Marka 6, 1-6 i Mt 13, 54-58? Jakie elementy redakcyjne wprowadził trzeci ewangelista?

b/ Źródła i elementy redakcyjne Łukasza (4, 16-30)

Do chwili obecnej trwa dyskusja wśród egzegetów - z jakich źródeł korzystał Łukasz redagując perykopę nauczanie Jezusa w Nazaret¹². Zdania są podzielone. J. H. Marshall¹³ kładzie nacisk na nie Markowe tradycje wersji Łukaszowej. Jego zdaniem wykorzystanie jedynej formy *Nazará* dla Nazaret w Łk 4, 16 wskazuje, że autor trzeciej Ewangelii zależy od tego samego źródła co Mt 4, 13. Wydaje się, że źródłem zasadniczym dla Łukasza była stara tradycja reprezentowana później przez Marka 6, 1-6, gdzie znajduje się najbardziej naturalne środowisko. Łukasz nie trzyma się co prawda schematu Marka, ale opisuje to samo zdarzenie. Wielu egzegetów¹⁴ odwołuje się jeszcze do użycia przez Łukasza innych źródeł widząc w perykopie nazaretańskiej kompilację dwóch opowiadań o wizytach Jezusa w Nazaret. Trzeci ewangelista zebrał mowy Jezusa, które mogły być, zwłaszcza w wierszach 25-27, wygłaszane gdzie indziej i mogły pochodzić z niezależnego źródła¹⁵. H. Schürmann¹⁶ utrzymuje, że wiersze 17-21 i 25-27 są raczej dodatkami ze źródła Q, niż ze źródła własnego Łukasza. Tutaj dotykamy problemu elementów redakcyjnych jakie trzeci ewangelista wprowadził do perykopy, poprzez które chce

wyrazić swoją myśl teologiczną: zapowiedź-wypełnienie. Stąd czytanie Pisma Świętego (Iz 61, 1-2; 58, 6) i jego efekt na audytorium. O zmianach w tekście Iz 61, 1-2; 58, 6 za chwilę. Również dyskusja między Jezusem a Nazarejczykami jest elementem redakcyjnym trzeciego ewangelisty.

c/ Miejsce, czas, audytorium, treść i sposób ewangelizacji Jezusa (Łk 4, 16-30)

Jak wspomnieliśmy powyżej, dwa misteria poprzedziły ewangelizację Jezusa w Nazaret: chrzest w Jordanie (Łk 3, 21-22) i kuszenie na pustyni (Łk 4, 1-13). Do nich nawiąże Łukasz w tekście poprzedzającym nauczanie: „Potem powrócił Jezus w mocy Ducha do Galilei, a wieść o Nim rozeszła się po całej okolicy”. Trzeci ewangelista nauczanie Jezusa w Nazaret umieszcza na początku Jego działalności galilejskiej, która zbiega się z początkiem Jego publicznej działalności. Przywiązuje do niej dużą uwagę, gdyż inauguruje ona nowy okres historii zbawienia¹⁷. Tak przedstawia to nauczanie: „Przyszedł również do Nazaretu, gdzie się wychował. W dzień szabatu udał się swoim zwyczajem do synagogi i powstał, aby czytać. Podano mu księgę proroka Izajasza. Rozwinąwszy księgę, natrafił na miejsce, gdzie było napisane:

Duch Pański spoczywa na Mnie,
ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie,
abym ubogim niósł dobrą nowinę,
więźniom głosił wolność,
a niewidomym przejrzenie,
abym uciśnionych odsyłał wolnymi,
abym obwoływał rok łaski od Pana.

Zwinąwszy księgę oddał słudze i usiadł; a oczy wszystkich w synagodze były w Nim utkwione. Począł więc mówić do nich: «Dziś spełniły się te słowa Pisma, któreście słyszeli» (Łk 4, 16-21).

W przytoczonym tekście Łukasz wskazał na miejsce, czas, audytorium, tworzywo ewangelizacji i sposób nauczania.

1. „Przyszedł również do Nazaretu, gdzie się wychował” (w. 16).

Łukasz miał prawo napisać o Nazarecie, że tam wychowywał się Jezus, gdyż okres dzieciństwa i życia ukrytego Chrystusa był związany z tym miastem. Już w scenie zwiastowania Maryi (Łk 1, 26-38) mówiącej o poczęciu Jezusa, autor trzeciej Ewangelii pisze: „...posłał Bóg anioła Gabriela do miasta w Galilei, zwanego Nazaret, do Dziewicy poślubionej mężowi, imieniem Józef, z rodu Dawida; a Dziewicy było na imię Maryja” (w. 26-27). W czasie spisu ludności poleconego przez cesarza Augusta „Udał się także Józef z Galilei, z miasta Nazaret do Judei, do miasta Dawidowego..., żeby się dać zapisać z poślubioną sobie Maryją...” (Łk 2, 4-5). Po ofiarowaniu dziecięcia Jezus w świątyni jerozolimskiej Łukasz pisze: „Gdy wypełnili wszystko według Prawa Pańskiego, wrócili do Galilei, do swego miasta-Nazaret” (Łk 2, 39). Dalej doda, że właśnie w Nazaret: „Dziecię zaś rośło i nabierało mocy” (w. 40). Po powrocie z pielgrzymki jerozolimskiej związanej ze świętem Paschy, trzeci ewangelista pisze: „Potem poszedł z nimi (Maryją i Józefem) i wrócił do Nazaretu; i był im poddany... Jezus zaś czynił postępy w mądrości, w latach i w łasce u Boga i u ludzi” (Łk 2, 51-52).

Nazaret nie jest wspomniane w księgach Starego Testamentu, ani w pismach Józefa Flawiusza. Stąd może trochę jest uzasadnione pogardliwe pytanie Natanaela: „Czy może być co dobrego z Nazaret” (J 1, 46)¹⁸. Najstarsza wzmianka o Nazaret w Ewangeliach jest poczyniona przez Marka przy opisie chrztu Jezusa: „W owym czasie przyszedł Jezus z Nazaretu w Galilei i przyjął od Jana chrzest w Jordanie” (1, 9).

2. „W dzień szabat udał się swoim zwyczajem do synagogi i powstał, aby czytać” (w. 16).

Łukasz charakteryzując ogólnie nauczanie Jezusa w czwartym rozdziale Ewangelii wspominał kilkakrotnie, że nauczał w synagogach i w szabat (4, 15. 16. 31. 33. 38. 44). Mimo iż te pojęcia są nam na ogół znane, parę zdań o nich. Słowo „synagoga” ma swój źródłosłów w języku greckim - *synagoge* od czasownika *synago* = zbieram, gromadzę, sprowadzam razem, zwołuje kogoś¹⁹. Jak wskazuje sama etymologia, synagogi były to miejsca zebrań, odmawiania modlitw i czytania Pisma Świętego. O tej instytucji nie mamy wzmianki ani w Prawie ani u proroków. Początek synagog może sięgać czasów niewoli babilońskiej. Po czasach niewoli babilońskiej synagogi zaczęły szybko się rozszerzać. A w czasach Chrystusa były już rozsiane po całej Palestynie, i również poza jej terytorium, tam, gdzie byli Żydzi (zob. Dz 13, 5; 14, 1; 18, 4, 19; 19, 8). Żydzi nie zbierali się na publicznych placach, tak jak Grecy, lecz w synagogach, dlatego, że ich nauczanie z zasady zaczynało się od czytania Biblii, a to wymagało określonej oprawy²⁰. Nauczanie Jezusa w synagogach świadczy, że od samego początku występował On w roli wędrownego nauczyciela. Tutaj trzeba dodać, że Jezus nie ograniczał się w swoim nauczaniu tylko do synagog, ale jak powie Łukasz: „Tak nauczając, szedł przez miasta i wieś i odbywał swoją podróż do Jerozolimy” (13, 22). Jezus idąc nauczał, nauczał w drodze, na jeziorze Genezaret. Gdy posyłał uczniów na cały świat skierował do nich ten sam rozkaz: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28, 19; por. Mk 16, 15). Nauczanie w synagogach odbywało się w szabat, czyli dzień wolny od wszelkich zwykłych zajęć. Egzegeci widzą problem w ustaleniu terminologii szabat. Termin hebrajski *szabat* jedni wyprowadzają od *szabat*, co znaczy „zaprzestać”, a w znaczeniu przenośnym „odpoczywać”, inni twierdzą, że szabat pochodzi z akkadyjskiego szabat, *szebu*, „być pełnym”²¹. Pierwsza hipoteza wydaje się być prawdopodobniejsza. Początki szabat u zdają się sięgać czasu pobytu Izraelitów w Egipcie²², na co wydaje się wskazywać księga Wyjścia 16, 22-23. Ale trzeba zaznaczyć, że Żydzi nie przejęli szabat ani od Egipcjan, którzy posługiwali się systemem dekadowym, ani od Babilończyków, gdyż znali oni jedynie tydzień pięciodniowy. Szabat odziedziczyli Izraelici od swych przodków. Jaki był zwyczaj, jak odbywały się spotkania modlitewne w synagodze w szabat? Spotkania modlitewne zaczynały się zazwyczaj od odmówienia sławnego „Szema Israel”, będącego jakby żydowskim wyznaniem wiary przy użyciu tekstów: Pwt 6, 4-9; 11, 13-21; Lb 15, 37-41. Potem następowało osiemnaście prośb, zaczynających się od słów „Szemone Esre”, zakończonych błogosławieństwem kapłańskim (Lb 11, 24nn)²³. Można by przypuszczać, że Jezus znalazł się w synagodze nazaretańskiej już po odrecytowaniu tych modlitw, gdy zazwyczaj odczytywano fragment którejś księgi prorockiej. W opisie Łukasza uderza pewna niezwykłość w zachowaniu się

Jezusa, a mianowicie On sam z własnej inicjatywy, wszedłszy do synagogi, stanął na miejscu przeznaczonym do czytania Pisma. Zazwyczaj osobę do czytania Pisma wskazywał przełożony synagogi. Podano mu księgę proroka Izajasza, natrafił na tekst, którego wyjaśnienie okazało się bardzo znaczące. Były to fragmenty księgi Izajasza 35, 5; 58, 6 i 61, 1-2, mówiący o powołaniu i działalności proroka:

„Duch Pański spoczywa na Mnie,
ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie,
abym ubogim niósł dobrą nowinę,
więźniom głosił wolność,
a niewidomym przejrzenie;
abym uciśnionych odsyłał wolnymi,
abym obwoływał rok łaski od Pana” (Łk 4, 18-19).

Łukasz cytuje tekst Izajasza swobodnie za Septuagintą. Cytatu w takiej formie nie da się znaleźć w żadnej ze znanych form tekstu oryginalnego Izajasza. Dlatego egzegeci poczynili poszukiwania w rozwiązaniu tego problemu²⁴. Wszystko wskazuje, że autor trzeciej Ewangelii dokonał redakcji tekstu Izajasza. Możemy odkryć nawiązanie do trzech tekstów Izajasza: 35, 5; 58, 6 i 61, 1-2. Nawiązał do Iz 35, 5 ponieważ jest tam wyraźnie mowa o uzdrowieniu niewidomych: „Wtedy przejrzą oczy niewidomych”. Nawiązanie do Iz 58, 6 można by tłumaczyć położeniem akcentu na posłanie Jezusa. Z Iz 61, 1 opuścił bez podania motywu słowa: „by opatrywać rany serc złamanych”. Z Iz 61, 2 opuścił: „dzień pomsty naszego Boga”, uważając za niewłaściwy w kontekście poświęconym zbawieniu i wyzwoleniu. Taka kompozycja cytatów miała posłużyć Łukaszowi do przedstawienia Jezusa jako Bożego posłańca głoszącego erę jubileuszowego roku łaski.

Przyjętym zwyczajem, po lekturze tekstu, który był czytany w języku hebrajskim, podawano jego zwięzłe wyjaśnienie w języku aramejskim, o czym może świadczyć fragment z księgi Nehemiasza 8, 8: „Czytano więc z tej księgi, księgi Prawa Bożego, dobitnie, z dodaniem objaśnienia, tak, że lud rozumiał czytanie”. Jezus po przeczytaniu tekstu Izajasza zaczął wyjaśniać zebranych jego sens. Zaraz na wstępie oświadczył: „Dziś spełniły się te słowa Pisma, któreście słyszeli” (w. 22). Było to bardzo istotne oświadczenie. Jezus dał w nim do zrozumienia słuchaczom, że to co prorok powiedział o sobie odnosi się do Niego. Odnosząc te słowa proroka do siebie Jezus pragnął zaakcentować trzy sprawy:

- a/ że jest namaszczony Duchem Świętym,
- b/ że jest posłany,
- c/ żeby ubogim nieść dobrą nowinę.

Ad a/ Tekst Izajasza mówiący o spoczęciu Ducha Pańskiego na proroku i o namaszczeniu go tymże Duchem nawiązuje do chrztu Jezusa. U Iz 61, 1, jak w Ps 2, który mówi o spisku władców ziemskich przeciwko „Panu i Jego pomaźniętym” (w. 2), temat namaszczenia został ukazany w perspektywie mesjańskiej. W „namaszczeniu” widzi się króla czasów mesjańskich (por. Ps 15, 8).

W tekstach Dziejów Apostolskich, które są odbiciem wczesnochrześcijańskiej tradycji, chrzest Jezusa jest nazywany „namaszчением Duchem Świętym i mocą” (Dz 4, 27; 10, 38). Wyposażony w moce Ducha Jezus został „posłany” (w. 18).

Ad b/ W przeczytanym tekście Izajasza 61, 1 (Łk 4, 18) „namaszczony” i wysłany w moce Ducha Pańskiego prorok został „posłany” do wygnańców po powrocie z niewoli babilońskiej, dręczonych uciskiem i niedostakiem. Jezus zaś do tych, którzy oczekiwali z utęsknieniem uwolnienia spod jarzma Prawa, od pogardy i niezrozumienia ze strony ich przywódców religijnych, do ubogich, chorych²⁵. Czasownik *apostello* w Łk 4, 18 użyty w aoryście wyraźnie wskazuje na misję Jezusa. Synonimem *apostello* jest *pempo* termin często występujący w dziele Łukasza i pismach Jana, chociaż można zauważyć w pismach Nowego Testamentu tendencję, aby *apostelo* używać w szczególnym rozumieniu posłania, a *pempo* w zwykłym. W dziele Łukasza nie ma to w pełni potwierdzenia, terminy te są traktowane jako synonimy. W perykopie nazaretańskiej (4, 16-30) wskazuje na takie rozumienie (synonimiczne) użycie obydwu czasowników w kontekście zbawczego posłania: w. 18 *apostello*, w. 26 *pempo*. Można by tutaj wysunąć pewien zarzut, że posłanie Jezusa (w. 18) ma niewątpliwie szerszy zakres, niż posłanie proroka Eliasza (w. 26), ale zarówno Eliasz, jak i Jezus otrzymali misję realizacji zbawczego planu Bożego.

Ad c/ Jezus w świetle cytatu z Izajasza (Łk 4, 18) został namaszczony i posłany przez Ojca, aby w mocy Ducha Świętego „ubogim nieść dobrą nowinę”. To wyrażenie „ubogim nieść dobrą nowinę” zostało użyte także w sumariach Łk 8, 1 i 20, 1. Tutaj słowo wyjaśnienia. W tytule referatu był użyty rzeczownik Ewangelizator. Otóż trzeba zaznaczyć, że w słownictwie Nowego Testamentu nie istnieje rzeczownikowa forma pochodząca od czasownika *euangelidzo* (= głosić, zwiastować dobrą nowinę). Dzieło Łukasza (Łk-Dz) zawiera określenia zbliżone. Autor Łk-Dz użył w odniesieniu do Jezusa formy imiesłowu tego czasownika *euangelidzomenos* - Łk 8, 1; Dz 10, 36 (= nauczający, głoszący dobrą nowinę)²⁶. Znaczenie czasownika *euangelidzomai* odgrywa zasadniczą rolę w rozumieniu misji Jezusa²⁷, chociaż raz po raz Łukasz będzie go używał zamiennie z *keryssein*, które odnosi się również do idei głoszenia Ewangelii. Widać to wyrażenie w Łk 4, 43.

Celem Jezusa jest nieść dobrą nowinę, głosić wolność, ale również dokonywać konkretnych czynów: niewidomym przywracać wzrok, uciśnionych obdarzać wolnością (Łk 4, 18). Oprócz wyliczonych dzieł miłosierdzia ma „obwoływać rok łaski od Pana” (w. 19). Jest to nawiązanie do tradycji jubileuszów, która istniała w Starym Testamencie. W Biblii czas ma szczególne znaczenie. „W czasie zostaje stworzony świat, w czasie dokonuje się historia zbawienia, która osiąga swój szczyt w „pełni czasu” Wcielenia i swój kres w chwalebnym powrocie Syna Bożego na końcu czasów” (TMA, 10). Na tym tle staje się zrozumiałą zwyczaj Jubileuszów. Wiadomo nam, że Jubileusz był czasem szczególnie poświęconym Bogu. Rok jubileuszowy przypadał co pięćdziesiąt lat. W Księdze Kapłańskiej czytamy: „Będziecie święcić pięćdziesiąty rok, oznajmiając wyzwolenie w kraju dla wszystkich jego mieszkańców. Będzie to dla was jubileusz - każdy z was powróci do swej własności i każdy powróci do swego rodu” (25, 10). Zostały tutaj zaakcentowane dwa bardzo ważne problemy: wolność i prawo do własności prywatnej. Ale trzeba również pamiętać, że problemem ważnym w ustawodawstwie jubileuszowym była sprawa stosunku człowieka do Boga. Człowiek powinien oderwać się od pracy, aby poddać rewizji swoją postawę wobec Boga. Radość roku jubileuszowego winna się rodzić z żalu i skruchy.

W krótkim komentarzu Listu apostołskiego *Tertio millenio adveniente* do Łk 4, 19 czytamy: „Należy jednakże podkreślić to, co wyraża Izajasz w słowach „obwoływanie roku łaski od Pana”. Jubileusz jest dla Kościoła takim właśnie „rokiem łaski”, rokiem odpuszczenia grzechów, a także kar za grzechy, rokiem pojednania pomiędzy zwaśnionymi, rokiem wielorakich nawróceń, rokiem pokuty sakramentalnej i pozasakramentalnej” (nr 14).

Nauczanie nazaretańskie Jezusa na początku wzbudziło podziw u Jego rodaków: „A wszyscy przyświadczały Mu i dziwili się pełnym wdzięku słowom, które płynęły z Jego ust” (w. 22), a za moment nienawiść. Jezus zdemaskował zło i zakłamanie, jak to czynili prorocy Starego Testamentu. Poprzez dwa przykłady ze Starego Testamentu: o posłaniu proroka Eliasza do wdowy w Sarepcie Sydońskiej i rozmnożeniu żywności (1 Krl 17, 9n) i o oczyszczeniu Syryjczyka Naamana przez proroka Elizeusza (2 Krl 5, 14n) zilustrował historyczną a zarazem teologiczną prawdę o odrzuceniu Izraela, a tym samym siebie samego przedstawił jakoby Drugiego Eliasza i Elizeusza²⁸.

Mówiąc o kontekście nauczania Jezusa w Nazaret, zaznaczyliśmy, iż tworzy ono pierwszą płaszczyznę dyptyku z pobytem Jezusa w Kafarnaum (Łk 4, 31-43). Stąd perykopa w Kafarnaum z perykopą nazaretańską tworzą pewną całość interpretacyjną, o czym by świadczyły sumaria poprzedzające perykopę nazaretańską (4, 14) i w Kafarnaum (4, 43). Wszystkie uzdrowienia w Kafarnaum można traktować jako realizację znaków wyliczonych przez proroka (Łk 4, 18). Dlatego nie można rozważać głoszenia dobrej nowiny bez uwzględnienia zbawczych znaków. Po słowach pełnych „mocy” Ducha Świętego następują czyny miłości: „Z władzą i mocą rozkazuje nawet duchom nieczystym i wychodzą” (4, 37). Krótki rzut oka na czwarty rozdział Ewangelii Łukasza ukazał nam, że trzeci ewangelista łączy wyraźnie głoszenie dobrej nowiny przez Jezusa, namaszczonego Duchem Świętym, z modlitwą i posłaniem przez Ojca oraz ze zbawczymi znakami.

Przypisy

1. Zob. F. Bovon, *Luc le théologien. Vingt-cinq ans de recherches (1950-1975)*, Neuchâtel-Paris 1978.
2. *Die theologische Struktur der Komposition des Lukasevangeliums*, ThZ 34(1978)1-13.
3. Szczegółowo na ten temat zob. J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Warszawa 1986, s. 251-255.
4. *The Introduction to Luke-Acts. A Study of the Role of Łk 1, 1-4, 44 in the Composition of Luke's Two-Volume Work*, *Analecta Biblica* 126, Roma 1991. K. Mielcarek, *Jezus-Ewangelizator ubogich*, Lublin 1994, s. 35-38 podaje dalsze argumenty przemawiające za podziałem dokonany przez Fearghail'a.
5. Zob. Bp K. Romaniuk, *Czwarty rozdział Ewangelii Łukasza. Komentarz biblijny do potrzeb ekumenicznych obchodów Jubileuszu 2000-lecia chrześcijaństwa*, Warszawa 1996, s. 39-40.
6. Tamże, s. 13-14; J. Kudasiewicz, dz. cyt., s. 244.
7. Zob. Bartnicki, *Ewangelie synoptyczne. Geneza i interpretacja*, Warszawa 1996, s. 77.
8. *The Four Gospels. A Study of Origins*, London 1924, 1956⁹.

9. Zwrócił na to uwagę J. Dupont, w swoim obszernym artykule, *Jésus annonce la bonne nouvelle aux pauvres*, AssBi (Atti della XXIV Settimana Biblica), Brescia 1978, s. 129-164.
10. Zob. J. Kudasiewicz, *Nowa ewangelizacja po polsku. Esej teologicznopastoralny*, HD 62(1993)66-67.
11. Zob. Rigaux, *Témoignage de l'évangile de Luc*, Bruges-Paris 1970, s. 148.
12. Tę dyskusję szeroko przedstawił K. Mielcarek, dz. cyt., s. 47-60.
13. *Commentary on Luke (NIGTC)*, Grand Rapids: Erdmans 1978, s. 29.
14. Wśród nich B. Rigaux, dz. cyt., s. 150; B. Prete, *Prospettive messianiche nell'espressione semeron de Vangelo di Luca*, w: *Il messianismo*, Atti della XVIII Settimana Biblica, Brescia 1966, 273.
15. Zob. B. Rigaux, dz. cyt., s. 151.
16. *Das Lukasevangelium I*, Leipzig 1971, s. 242.
17. Zob. L. Sabourin, *L'Evangile de Luc. Introduction et commentaire*, Roma 1985, s. 132.
18. Na temat historii i wykopalisk w Nazaret zob. B. Bagatti, *Antichi villaggi cristiani di Galilea*, Gerusalemme 1971, s. 20-37; J. M. O'Connor, *Przewodnik po Ziemi Świętej*, Warszawa 1996, s. 356-360.
19. Zob. R. Popowski, *Wielki Słownik Grecko-Polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1994, s. 579. Greckie synagoge odpowiada aramejskiemu *kenisza* (= dom modlitwy).
20. Zob. Bp. K. Romaniuk, dz. cyt., s. 41.
21. Zob. L. Stachowiak, *Szabat*, w: *Podręczna Encyklopedia Biblijna*, t. II, (red. E. Dąbrowski), Poznań-Warszawa-Lublin 1959, s. 573; Léon-Dufour, *Szabat*, w: *Słownik Nowego Testamentu* (Przekład i opracowanie polskie Ks. K. Romaniuk), Poznań 1981, s. 595.
22. Zob. L. Stachowiak, art. cyt., s. 573n. Szeroko na temat genezy szabat u zob. R. de Vaux, *Les institutions de l'Ancien Testament*, t. II, Paris 1967, s. 371-382.
23. Zob. Bp. K. Romaniuk, dz. cyt., s. 46.
24. Te poszukiwania egzegetów obszernie przedstawił K. Mielcarek, dz. cyt., s. 51-53.
25. Zob. L. Stachowiak, *Księga Izajasza II-III. 40-66. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, Poznań 1996, s. 284.
26. Zob. K. Mielcarek, dz. cyt., s. 7.
27. Zob. J. Dupont, art. cyt., s. 42.55. Czasownik *euaggelizomai* nie jest spotykany u Marka i Mateusza, natomiast często pojawia się u Łukasza.
28. Zob. Bp. K. Romaniuk, dz. cyt., s. 59.